

ISSN: 1814-6961 (print)
ISSN: 2788-9718 (online)

Отан тарихы Отечественная история History of the Homeland

**Үш айда бір рет шығатын ғылыми журнал
2025. № 28 (1)**

РЕДАКЦИЯ

Бас редактор

Қабылдинов Зиябек Ермұханұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас директоры (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Редакциялық алқа

Әбіл Еркін Аманжолұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан Республикасы, Астана қ.)

Абдырахманов Толобек Әбілұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қырғыз Республикасы Ұлттық ғылым академиясының корреспондент-мүшесі (Қырғыз Республикасы, Бішкек)

Апендиев Тимур Әкімханұлы – PhD докторы, доцент, жетекші ғылыми қызметкер, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Горшенина Светлана Михайловна – PhD, тарих ғылымдарының кандидаты; CNRS Eur'Orbem, UMR 8224, CNRS/ Sorbonne университетінің зерттеу бөлімінің директоры (Франция, Париж)

Исмағұлов Оразақ Исмағұлұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР Қазақстан Республикасы Ұлттық музейінің физикалық антропология зертханасының меңгерушісі (Қазақстан Республикасы, Астана қ.)

Шиндзю Като – PhD (археология бойынша), Нарадағы мәдени құндылықтардың ұлттық ғылыми-зерттеу институты (Жапония, Нара)

Бирсель Каракоч – Уппсала университетінің түркі тілдерінің профессоры (Швеция, Уппсала қ.)

Мионг Сун-ок – антропология ғылымдарының докторы, қауымдастырылған профессор (Корея, Сеул)

Қозыбаева Махаббат Маликовна – PhD доктор; Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің «Алаш» мәдениет және рухани даму институтының жетекші ғылыми қызметкері (Қазақстан Республикасы, Астана қаласы)

Моррисон Александр – PhD, NewCollege профессоры, Оксфорд (Ұлыбритания, Оксфорд)

Мотузаите-Матузевичюте Гидре – археология ғылымдарының докторы, профессор, Вильнюс университетінің «Биоархеология» ғылыми орталығының жетекшісі (Литва, Вильнюс)

Муминов Әшірбек Құрбанұлы – тарих ғылымдарының докторы, арабтанушы, профессор; ИКУ (Орталық Азия) ұйымдастыру қызметінің бас директорының кеңесшісі (Түркия, Стамбул)

Нұрсан Әлімбай – тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Ш.Ш.Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Отеева Гүлфира Елубайқызы – тарих ғылымдарының докторы, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университетінің профессоры (Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.)

Оутрам Алан – археология ғылымдарының докторы, Эксетер университетінің археология және тарих кафедрасының профессоры (Ұлыбритания, Эксетер)

Романова Екатерина Назаровна – Солтүстіктің байырғы халықтарының мәселелері және гуманитарлық зерттеулер институтының этнологиялық зерттеулер орталығының жетекшісі (АН СР(Ы) ХР) (Ресей Федерациясы, Якутск қ.)

Рюосуке Оно – Васеда университетінің тереңдетілген гуманитарлық зерттеулер орталығының доценті (Жапония, Токио)

Сәбитов Жақсылық Мұратұлы – Жошы Ұлысын зерттеу ғылыми институтының директоры, PhD доктор (Қазақстан Республикасы, Астана қаласы)

Томохико Уяма – PhD докторы, Хоккайдо университетінің славян және еуразиялық зерттеулер орталығының профессоры (Жапония, Саппоро)

Финке Питер – PhD докторы, Цюрих университетінің Макс Планк институтының профессоры (Швейцария, Цюрих)

Шотанова Ғалия Айтжанқызы – тарих ғылымдарының кандидаты, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының жетекші ғылыми қызметкері (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Жауапты редактор

Абдулина Ақсұңқар Тұрсынқызы

Жауапты хатшы және редактор

Мырзаходжаев Қуаныш Мәдиұлы

Редакторлар

Қасымова Дидар Бейсенғалиқызы

Черниенко Денис Аркадьевич

Досымбетов Нұрлыбек Айдарбекұлы

Көбеев Рүстем Джаулыбайұлы

Техникалық көмек

Қонырбеков Медет Жаугаиштыұлы

Зікірбаева Венера Серікқызы

Копеева Сания Жуматайқызы

РЕДАКЦИЯ**Главный редактор**

Кабульдинов Зиябек Ермуханович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, генеральный директор Института истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Члены редакционной коллегии

Абиля Еркин Аманжолович – доктор исторических наук, профессор (Республика Казахстан, г. Астана)

Абдырахманов Толобек Абилович – доктор исторических наук, профессор, член-корреспондент НАН КР (Кыргызская Республика, г. Бишкек)

Апендиев Тимур Акимханович – PhD, ассоциированный профессор, ведущий научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Горшенина Светлана Михайловна – доктор PhD, кандидат исторических наук; директор по исследованиям CNRS Eur'Orbem, UMR 8224, CNRS/Университет Сорбонны (Франция, г. Париж)

Исмагулов Оразак Исмагулович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, заведующий лабораторией физической антропологии Национального музея РК (Республика Казахстан, Астана)

Като Синдзи (Shinji Kato) – PhD (в области археологии), Национальный научно-исследовательский институт культурных ценностей в Наре (Япония, г. Нара)

Бирсель Каракоч, профессор турецких языков, Уппсальский университет (Швеция, г. Уппсала)

Мионг Сун-ок – доктор антропологии, ассоциированный профессор (Корея, г. Сеул)

Козыбаева Махаббат Маликовна – доктор PhD; ведущий научный сотрудник Института культуры и духовного развития «Алаш» Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Республика Казахстан, Астана)

Моррисон Александр – PhD, профессор NewCollege, Оксфорд (Великобритания, Оксфорд)

Мотузаите-Матузевичюте Гидре – доктор археологии, профессор, руководитель Научного центра «Биоархеология» Вильнюсского университета, (Литва, г. Вильнюс)

Муминов Аширбек Курбанович – доктор исторических наук, арабист, профессор; консультант Генерального директора по организационной деятельности ОИК (Центральная Азия), (Турция, Стамбул)

Нурсан Алимбай – кандидат исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Отеева Гульфира Елубаевна – доктор исторических наук, профессор Павлодарского педагогического университета им. А.Х. Маргулана (Республика Казахстан, г. Павлодар)

Оутрам Алан – доктор археологических наук, профессор департамента археологии и истории университета Эксетере (Великобритания, г. Эксетер)

Романова Екатерина Назаровна, руководитель Центра этнологических исследований Института гуманитарных исследований и проблем малочисленных народов Севера (ИГИ АН РС(Я)) (Российская Федерация, г. Якутск)

Рюосуке Оно – доцент, Центр перспективных гуманитарных исследований, Университет Васеда (Япония, г. Токио)

Сабитов Жаксылык Муратович – директор Научного института изучения Улуса Джучи, доктор PhD (Республика Казахстан, г. Астана)

Томохико Уяма – PhD, профессор Центра славянско-евразийских исследований университета Хоккайдо (Япония, г. Саппоро)

Финке Петер, доктор PhD, профессор Института Макса Планка, университет Цюриха (Швейцария, г. Цюрих)

Шотанова Галия Айтжановна – кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Ответственный редактор

Абдулина Аксункар Турсуновна

Ответственный секретарь и редактор

Мурзаходжаев Куаныш Мадиевич

Научные редакторы:

Касымова Дидар Бейсенгалиевна

Черниенко Денис Аркадьевич

Досымбетов Нурлыбек Айдарбекович

Кубеев Рустем Джаулыбайұлы

Техническое сопровождение

Коньырбеков Медет Жаугаиштыевич

Зикирбаева Венера Сериковна

Копеева Саня Жуматаевна

EDITORIAL TEAM**Editor-in-Chief**

Kabuldinov Ziyabek Ermukhanovich – Doctor of Historical Sciences Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, general Director of Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)

Editorial board members

- Abil Erkin Amanzholovich* – Doctor of Historical Sciences, Professor (Republic of Kazakhstan, Astana)
Abdyrakhmanov Tolobek Abilovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Kyrgyz Republic (Kyrgyz Republic, Bishkek)
Apendiev Timur Akimkhanovich – PhD, associate professor, leading researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)
Gorshenina Svetlana Mikhailovna – PhD, Candidate of Historical Sciences; Research Director of CNRS Eur'Orbem, UMR 8224, CNRS/Sorbonne University (France, Paris)
Ismagulov Orazak Ismagulovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Head of the Laboratory of Physical Anthropology of the National Museum of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Astana)
Shinji Kato – PhD (Archaeology), Nara National Research Institute for Cultural Properties (Japan, Nara)
Birsel Karakoch – Professor of Turkic Languages, Uppsala University (Sweden, Uppsala)
Myong Soon-ok – PhD (Anthropology), Associate Professor (Seoul, Korea)
Kozybaeva Makhabbat Malikovna – PhD; Leading Researcher, Institute of Culture and Spiritual Development «Alash» of the L.N. Gumilyov Eurasian National University (Republic of Kazakhstan, Astana)
Morrison Alexander – PhD, Professor, New College, Oxford (United Kingdom, Oxford)
Motuzaitė-Matuzevichute Gidrė – Doctor of Archaeology, Professor, Head of the Scientific Center «Bioarchaeology» of Vilnius University, (Lithuania, Vilnius)
Muminov Ashirbek Kurbanovich – Doctor of Historical Sciences, Arabist, Professor; Consultant to the Director General for Organizational Activities of the OIC (Central Asia), (Turkey, Istanbul)
Nursan Alimbay – Candidate of Historical Sciences, Professor, Chief Researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)
Otepova Gulmira Elubayevna – Doctor of Historical Sciences, Professor at the A. Margulan Pavlodar Pedagogical University (Republic of Kazakhstan, Pavlodar)
Outram Alan – Doctor of Archaeological Sciences, Professor of the Department of Archaeology and History, University of Exeter (Great Britain, Exeter)
Romanova Ekaterina Nazarovna – Head of the Center for Ethnological Research, Institute for Humanitarian Research and Problems of Indigenous Peoples of the North (IHR RAS (Yakutia)) (Russian Federation, Yakutsk)
Ryuosuke Ono – Associate Professor, Center for Advanced Humanitarian Studies, Waseda University (Japan, Tokyo)
Sabitov Zhaksylyk Muratovich – Director of the Scientific Institute for the Study of the Ulus of Jochi, PhD (Republic of Kazakhstan, Astana)
Tomohiko Uyama – PhD, Professor, Center for Slavic-Eurasian Studies, Hokkaido University (Japan, Sapporo)
Finke Peter – PhD, Professor, Max Planck Institute, University of Zurich (Switzerland, Zurich)
Shotanova Galiya Aitzhanovna – Candidate of historical sciences, leading researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)

Editor-in-Chief

Abdulina Aksunkar Tursunovna

Responsible Secretary and Editor

Murzakhodjaev Kuanysh Madievich

Scientific Editors:

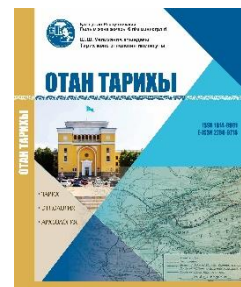
Kasymova Didar Beysengalieva
Chernienko Denis Arkadyevich
Dosymbetov Nurlybek Aidarbekovich
Kubeev Rustem Dzhaubayuly

Technical support

Konyrbekov Medet Zhaugashtievich
Zikirbaeva Venera Serikovna
Kopeeva Saniya Zhumataevna

Published in the Kazakhstan
Otan tarikhyy
Has been issued as a journal since 1998
ISSN: 1814-6961 (Print)
ISSN: 2788-9718 (Online)
2025. Vol. 28. Is. 1. Pp. 251–264
Journal homepage:
<https://otan.history.iie.kz>

FTAXP / MPHTI / IRSTI 03.41.91
https://doi.org/10.51943/2788-9718_2025_28_1_251-264

ОРТАҒАСЫРЛЫҚ СЫҒАНАҚ ҚАЛАСЫНАН ТАБЫЛҒАН МАЙШАМДАР

Багдаулет Сапарбайұлы Сиздиков¹, Маралбек Қазымбекұлы Амантуров², Көпжасар Мұстафаұлы Жетібаев³

¹Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті (№26 Б.Саттарханов даңғылы, 161200 Түркістан, Қазақстан)

PhD доктор, жетекші ғылыми қызметкер

<https://orcid.org/0000-0001-8115-5810>. E-mail: sizdikov.bagdaulet@ayu.edu.kz

²Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті (№26 Б.Саттарханов даңғылы, 161200 Түркістан, Қазақстан)

ғылыми қызметкер

<https://orcid.org/0000-0002-1781-1155>. E-mail: maralbek.amanturov@ayu.edu.kz

³Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті (№26 Б.Саттарханов даңғылы, 161200 Түркістан, Қазақстан)

тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, директор

<https://orcid.org/0000-0002-1241-3676>. E-mail: kopzhasar.zhetibayev@ayu.edu.kz

© Ш.Ш. Уәлиханов атындағы ТЭИ, 2025

© Сиздиков Б.С., Амантуров М.Қ., Жетібаев К.М., 2025

Аңдатпа. *Kipisne.* Тарихта мыңдаған жылдар бұрын оттың пайда болуымен адам баласының өмір сүру салтында үлкен өзгерістер орын алды. Алғашқы адамдар үнгірлерде немесе ашық алаңдарда отты жағып жылынғандығы, жабайы аңдардан қорғанғандығы, жан-жануарлардың еттерін пісіргендігі, сонымен қатар жарық ретінде пайдаланғандығы белгілі. Адам баласы отты игеруінің арқасында алғашқыда алауды жарықтандыру мақсатында пайдаланса, уақыт өте келе алаудың ұзақ уақыт жанып тұрмайтындығын білген адам баласы майшамдарды ойлап табып, жарықтандыру мақсатында пайдаланды. *Зерттеудің мақсаты және міндеттері* – Мақалада қазба жұмыстары барысында табылатын саздан жасалынған жәдігерлердің бір бөлігін құрайтын майшамдардың пайда болу тарихын және майшам сөзінің мағынасын зерттеп, ғылыми тұрғыдан талдау жасалынды. *Нәтижелер.* Қазба жұмыстары барысында сирек табылатын «майшам» сөзі «жарықтандырған» және «жарқыраған» мағынасын білдіретін грек тілінде «Lykhnos», латын тілінде «Candela», «Lychnus» және «Lucerna», арап тілінде «Kandil» деп аталғандығы белгілі. Ал қазақ тілінде «май» және «шам» сөздерінің қосындысынан «майшам» сөзі құралған. Яғни бұл сөз маймен жанатын шам деген мағынаны беретіндігі әбден анық. Кейбір еңбектерді шырағдан деп те қолданылатындығы белгілі. *Қорытынды.* Алғашқы майшамдардың Мезопотамияда б.з.д. VIII-VI мыңыншы жылдықта пайда болғандығы анықталды. Сонымен қатар Сығанақ қаласынан табылған майшамдарды зерттеп, талдап, өзіндік ерекшеліктерін анықтап, ғылыми айналымға енгізілді.

Түйін сөздер: Сығанақ, Ұлы Жібек жолы, ортағасырлық қалалар, майшам, шырағдан, жазба деректер, археологиялық деректер.

Алғыс айту. Мақала «Келес өңірінде орналасқан ежелгі Күлтөбе қалашығында археологиялық және пәнаралық зерттеулер жүргізу» тақырыбындағы ғылыми жоба негізінде дайындалды (жеке тіркеу нөмірі: AP19678134).

Дәйексөз үшін: Сиздигов Б.С., Амантуров М.Қ., Жетібаев К.М. Ортағасырлық Сығанақ қаласынан табылған майшамдар // Отан тарихы. 2025. Т. 28. № 1. 251-264-бб. (қаз.).

DOI: 10.51943/2788-9718_2025_28_1_251-264

СВЕТИЛЬНИКИ, ОБНАРУЖЕННЫЕ В СРЕДНЕВЕКОВОМ ГОРОДИЩЕ СЫГ АНАК

Багдаулет Сапарбаевич Сиздигов¹, Маралбек Касымбекович Амантуров², Копжасар Мустафаевич Жетібаев³

¹Международный казахско-турецкого университета имени Х.А. Ясави (д. №26, проспект Б.Саттарханов, 161200 Туркестан, Казахстан)

PhD доктор, ведущий научный сотрудник

<https://orcid.org/0000-0001-8115-5810>. E-mail: sizdikov.bagdaulet@ayu.edu.kz

²Международный казахско-турецкого университета имени Х.А. Ясави (д. №26, проспект Б.Саттарханов, 161200 Туркестан, Казахстан)

научный сотрудник

<https://orcid.org/0000-0002-1781-1155>. E-mail: maralbek.amanturov@ayu.edu.kz

³Международный казахско-турецкого университета имени Х.А. Ясави (д. №26, проспект Б.Саттарханов, 161200 Туркестан, Казахстан)

кандидат исторических наук, профессор, директор

<https://orcid.org/0000-0002-1241-3676>. E-mail: kopzhasar.zhetibayev@ayu.edu.kz

© ИИЭ имени Ч.Ч. Валиханова, 2025

© Сиздигов Б.С., Амантуров М.Қ., Жетібаев К.М., 2025

Аннотация. *Введение.* Тысячу лет назад в истории человечества с появлением огня произошли большие изменения в образе жизни человека. Известно, что первые люди согревались, разжигая костры в пещерах или на открытых площадках, защищались от диких животных, готовили мясо животных, а также использовали его в качестве освещения. Благодаря освоению огня люди сначала использовали костер в целях освещения, а со временем, узнав, что костер не горит долго, люди изобрели светильники и использовали их в целях освещения. *Цель и задачи исследования* – в статье был проведен научный анализ, изучив историю возникновения и значение слова «светильники», составляющих часть артефактов из глины, обнаруженных в ходе раскопок. *Результаты.* Известно, что слово «светильник», редко встречающегося в ходе раскопок, по-гречески назывался «Lykhnos», что означает «освещенный» и «сияющий», по-латыни «Candela» «Lychnus» и «Lucerna», по-арабски «Kandil». А казахское языке слово «майшам» образовано от слов «май» и «шам». То есть совершенно очевидно, что это слово означает светильник, который горит маслом. Известно, что в некоторых произведениях он упоминается как подсвечник. *Заключение.* Установлено, что первые светильники появились в Месопотамии в VIII-VI тыс. до н.э. Кроме того, были изучены и проанализированы светильники, найденные в городище Сыганак, выявлены их специфические особенности и введены в научный оборот.

Ключевые слова: Сыганак, Великий Шелковый путь, средневековые города, светильники, подсвечник, письменные данные, археологические данные.

Благодарность. Статья подготовлена в рамках научного проекта «Проведение археологических и междисциплинарных исследования на древнем городище Култөбе расположенном в Келеском регионе» (регистрационный номер: AP19678134).

Для цитирования: Сиздигов Б.С., Амантуров М.К., Жетібәев К.М. Светильники обнаруженные в средневековом городище Сыганак // Отечественная история. 2025. Т. 28. № 1. С. 251-264 (каз.) DOI: 10.51943/2788-9718_2025_28_1_251-264

LAMPS DISCOVERED IN THE MEDIEVAL SETTLEMENT OF SYGANAK

Bagdaulet S. Sizdikov ¹, Maralbek K. Amanturov ², Kopzhasar M. Zhetibayev ³

¹Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University (№26 B.Sattarhanov St., Turkestan 161200, Republic of Kazakhstan)
PhD, Leading Research Associate
<https://orcid.org/0000-0001-8115-5810>. E-mail: sizdikov.bagdaulet@ayu.edu.kz

²Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University (№26 B.Sattarhanov St., Turkestan 161200, Republic of Kazakhstan)
Researcher
<https://orcid.org/0000-0002-1781-1155>. E-mail: maralbek.amanturov@ayu.edu.kz

³Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University (№26 B.Sattarhanov St., Turkestan 161200, Republic of Kazakhstan)
Dr. Sciences (History), Professor, Director
<https://orcid.org/0000-0002-1241-3676>. E-mail: kopzhasar.zhetibayev@ayu.edu.kz

©Valikhanov IHE, 2025

© Sizdikov B.S., Amanturov M.K., Zhetibayev K.M., 2025

Abstract. Introduction. Thousands of years ago in the history of mankind, there were big changes in the human lifestyle with the appearance of fire. It is known that the first people warmed themselves by lighting bonfires in caves or in open areas, protected themselves from wild animals, cooked animal meat, and also used it as lighting. Thanks to the mastery of fire, the people first used bonfires for lighting purposes, and in the meantime, having learned that bonfires did not burn for long, then the people invented lamps and used them for lighting purposes. *The purpose and tasks of the study* – the scientific analysis was carried out, studying the history of the origin and meaning of the word “lamps”, which are part of the clay artifacts discovered during the excavations. *Results.* It is known that the word “lamp”, rarely encountered during excavations, in Greek was called “Lykhnos”, which means “illuminated” and “shining”, in Latin “Candela”, “Lychnus” and “Lucerna”, in Arabic “Kandil”. The Kazakh language word “maisham” is formed from the words “mai” and “sham”. It is quite obvious that this word means a lamp that burns with oil. It is mentioned as candlestick in some works. *Conclusion.* It is established that the first lamps appeared in Mesopotamia in 8th -6th cc. BC. In addition, the lamps found in the settlement of Syganak were studied and analyzed, their specific features were revealed and introduced into scientific circulation.

Keywords: Syganak, the Great Silk Road, medieval cities, lamps, candlesticks, written data, archaeological data.

Acknowledgments. The article was prepared on the basis of the scientific project «Carrying out archaeological and interdisciplinary research on the ancient settlement of Kultobe located in the Keles region» (Registration number AP19678134).

For citation: Sizdikov B.S., Amanturov M.K., Zhetibayev K.M. Lamps discovered in the medieval settlement of Syganak // Otan tarikhy. 2025. T. 28. № 1. Pp. 251-264 (In Kaz.).

DOI: 10.51943/2788-9718_2025_28_1_251-264

Кіріспе. Сырдария өзенінің ортаңғы ағысында, Ұлы Жібек жолының бойында орналасқан Сығанак қаласы орта ғасырлардан бері мәдениеті мен экономикасы, қолөнері мен саудасы, егіншілігі мен мал шаруашылығы қатар дамыған маңызды орталықтардың бірі ретінде танылды (Мурғабәев т.б., 2022: 206; Kozha, Nurzhanov, Kripko, 2021: 900-901). Тарихи деректерге сүйенсек, бұл өңірде б.з.б. VII–II ғасырларда сақ тайпалық одағына кіретін массагет тайпалары қоныстанғаны белгілі.

Ал б.з.б. II ғасырдан б.з. V ғасырына дейін бұл аумақ қаңлы мемлекетінің иелігінде болды (Агеева, Пацевич, 1958: 206-208).

Қала аты алғаш рет X ғасырдың соңында жазылған «Худуд-әл Әләм» тарихи қолжазбасында «Сунах» түрінде кездеседі (Якубовский, 1929: 123-159). Түркі халықтарының алғашқы сөздігін жазған М.Қашқаридың «Диани лұғат-ит-түрік» жазбасында «Сығанақ» деген аттың кездесуін негізге ала отырып, қала атының XI ғасырда Сығанақ деп аталғандығын аңғаруға болады (Махмұт Қашқари, 1997). XI-XII ғасырлардағы араб, парсы және түркі жазба деректерінде қала атының жиі кездесуі, қаланың бұл уақытта дамығандығын көрсетеді (Жолдасбаев, 2010: 6).

Сығанақ қаласының гүлденіп, Ұлы Жібек жолы бойындағы ірі сауда орталықтарының біріне айналған кезеңі XII–XIII ғасырларға сәйкес келеді. Бұл уақытта қала Мұхаммед Хорезмшахтың иелігінде болғаны белгілі. XIII ғасырдың басында Шыңғыс ханның үлкен ұлы Жошы қаланы жеті күн бойы қоршауға алып, қалың қолымен жаулап алған. Нәтижесінде қамал қабырғалары қиратылып, қала моңғол иелігіне өтті. 2022 жылы жүргізілген археологиялық зерттеулер барысында қаланың оңтүстік қамал қабырғасына салынған стратиграфиялық кесіндіден анықталған қамал қабырғасының құландылары дәл осы моңғол шапқыншылығы кезеңіне сәйкес келетіні анықталды. XIII ғасырдағы жазба деректерде де Сығанақтың Жошы әскері тарапынан жаулап алынғаны жайлы мәліметтер кездеседі, бұл зерттеулердің нәтижесін растай түседі (Ата-Мелик Джувейни, 2004: 58). XIII ғасырда Орталық Азияға саяхат жасаған Армян патшасы Гетумның жазбаларында, Сырдарияның ортаңғы ағысындағы бернеше қалалар баяндалған. Аталмыш тарихи деректерде Сығанақ қаласының аты «Сгнах» деген атпен көрсетілген (Гандзакеци, 1976). Сығанақ қаласы XIV ғасырда Ақ Орданың, XV ғасырда Темір империясының құрамында болғандығы белгілі. «Тарих-и Абу-л-хайр-хани» жазбасында 1446 жылы көшпелі өзбек мемлекетінің ханы Әбілқайыр хан Сығанақ қаласын басып алу мақсатында үлкен қолымен келгенде қала халқы еш қарсылықсыз берілген (Материалы, 1969: 159). Осылайша қала XV ғасырдың ортасында Әбілқайыр хандығының иелігіне өткендігі белгілі.

Археологиялық зерттеулердің нәтижелері XIV ғасырда Сығанақ қаласының Сырдария өзенінің ортаңғы ағысындағы маңызды әрі гүлденген орталықтардың бірі болғанын көрсетеді. Мұны дәлелдейтін факторлар – ірі орталықтарға тән сәулеттік ғимараттар, мешіттер, кесенелер және басқа да құрылыстардың бой көтеруі. Сол кезеңде қала Қаратудың теріскейіндегі көшпенді халықтар мен Ұлы Жібек жолы бойымен сауда жүргізген көпестер арасындағы айырбас саудасының басты орталықтарының бірі болған. Осы себепті қалада болған Фазлаллах ибн Рузбихан Сығанақты «Дешті-Қыпшақтың сауда айлағы» деп атаған (Фазлаллах Ибн Рузбихан, 1976: 116-117; Жолдасбаев, 2010: 8). Сығанақта жүргізілген археологиялық қазба жұмыстары барысында қытай фарфоры мен кашиндік ыдыс бөліктерінің табылуы, жоғарыдағы деректерді қуаттай түседі. Орта ғасырларда қытайдың керамикалық бұйымдары аса қымбат саналып, кашиндік саздан жасалған ыдыстар сырттан әкелінген құнды заттардың қатарына кіргені белгілі. Мұндай бағалы бұйымдарды негізінен қала билеушілері немесе бай адамдар ғана тұтынған. Осылайша, археологиялық зерттеулер барысында табылған қытай фарфоры мен кашиндік ыдыстар Сығанақ қаласының XIV–XVI ғасырларда Ұлы Жібек жолы бойындағы ірі сауда орталықтарының бірі болғанын дәлелдейді. Осыған байланысты, XIV–XVI ғасырларда қала мәдениеті мен экономикасы, қолөнері мен саудасы, егіншілігі мен мал шаруашылығы қатар дамып, Сырдарияның ортаңғы ағысындағы маңызды орталықтардың бірі ретінде кеңінен танылды.

Ұлы Жібек жолы бойындағы ірі сауда орталықтарының бірі болған Сығанақ қаласы үшін қазақ хандары мен Шайбанидтер әулетінен шыққан билеушілер арасында күрес XV ғасырдың соңына дейін жалғасып, нәтижесінде қала қазақ хандарының қарамағына өткендігі белгілі (Нагаминэ, 2020: 533-551). Бұл деректерді В.В. Бартольд тапқан тарихи құжаттар да растайды. Аталған құжатта Сығанақ қаласы 1543-1544 жылдары Әбу-л-Ғазы Абд ар-Рахим хан баһадүр сұлтанның, 1598 жылы Әбу-л-Ғазы Абдаллах ханның, 1634 жылы Әбу-л-Ғазы Ұбайдалла ханның, XVII ғасырдың соңында Есім сұлтанның, XVIII ғасырдың ортасында қазақ ханы Барактың, ал 1762–1798 жылдары Сәмекеұлы II Есім ханның билігінде болғаны көрсетілген (Николаас Витсен, 2006: 67; Ерофеева, 1997: 81). Бұл деректерге сүйене отырып, XIV-XVII ғасырларда қала маңында көптеген хандар мен сұлтандардың жерленгенін ескере келе, Сығанақ қаласының Сырдарияның ортаңғы ағысындағы маңызды саяси әрі қасиетті орталықтардың бірі болғанын байқауға болады.

Қала аумағында жүргізілген зерттеу жұмыстарының нәтижелері XIX ғасырдың соңында ондағы тіршіліктің тоқтағанын көрсетеді. Сондай-ақ, бұл кезеңде қала орны маңындағы тұрғындардың зиратына айналғаны байқалады.

2003 жылдан бастап Сығанақ қаласын Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті кешенді түрде зерттеп келеді. Бүгінгі күнге дейін жүргізілген ғылыми зерттеулер нәтижесінде қаланың басты кіреберісі саналатын шығыс қақпасы, қамал қабырғалары, тұрғын үй махаллалары, орталық мешіт, сондай-ақ қала аумағындағы кесенелер мен ханака ашылып, зерттеліп, ғылыми айналымға енгізілді (1-2-сурет) (Zholdasbaev, Aldabergenova, 2013: 77–78; Syzdykov, Zhetibayev, Bahtybayev, 2021: 43). Алайда, қала орнынан табылған сазда жасалған жәдігерлер, соның ішінде саздан жасалған майшамдар әліде болса зеріттеуді қажет етеді. Себебі, саздан жасалған ыдыстар, майшамдар мәдени қабаттардың хронологиясын, қала халқының өндірісін, сауда қатынасын анықтауға негіз болуда.

1-фотосурет. Сығанақ қаласының әуеден көрінісі.

[Fig. 1. Aerial view of Syganak city]

Археологиялық қазба жұмыстары барысында көптеп табылатын «майшам» сөзінің мағынасына тоқталар болсақ, жарықтандырған және жарқыраған мағынасында қолданылатын грек тілінді «Lykhnos», латын тілінде «Candela», «Lychnus» және «Lucerna», арап тілінде «Kindil» деп аталған [Waltres 1914: 12; Metin 2012: 16; Yorulmaz 2020: 98]. Ал қазақ тіліде «май» және «шам» сөздерінің қосындысынан «майшам» сөзі құралған. Яғни бұл сөз маймен жанатын шам деген мағынаны беретіндігі әбден анық.

Мақалада Ортағасырлық Сығанақ қаласында жүргізілген қазба жұмыстары барысында табылған саздан жасалынған жәдігерлердің бір бөлігін құрайтын майшамдарды зерттеп, майшам түрлерін анықтап, талдап, ғылыми айналымға енгізуді жөн санадық. Сонымен қатар майшамның пайда болу тарихына және майшам сөзінің мағынасы жайында зерттеу жұмыстарын жүргізіп, ғылыми тұрғыдан талдау жұмыстарын жүргіздік.

Материалдар мен әдістер. Мақаланы жазу барысында қала орнында жүргізілген археологиялық зерттеулермен қатар жазба дерек көздері де негізге алынды. Жазба деректер арқылы қаланың ежелгі тарихы, атауы және қаланы билеген хандар туралы мәліметтер жинақталса, археологиялық зерттеулер нәтижесінде қаланың құрылыс қабаттары, сәулеттік ерекшеліктері және материалдық мәдениеті жайлы маңызды мағлұматтар алуға мүмкіндік берді. Сонымен қатар, мақалада тарих ғылымдарының докторы, профессор С. Жолдасбаевтың Сығанақ қаласы туралы жариялаған еңбектері негізгі дерек көздерінің бірі ретінде пайдаланылды.

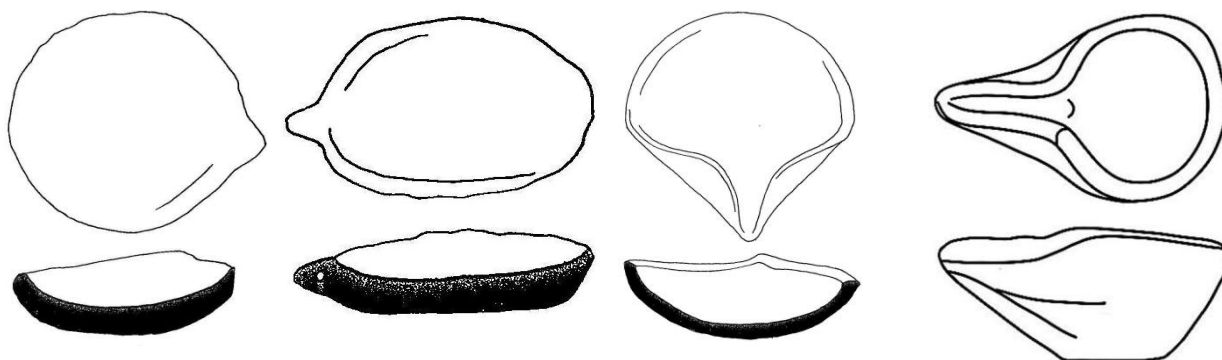

2-фотосурет. Қазба жұмыстары барысында ашылған нысандардың көрінісі.

[Fig. 2. View of objects discovered during the excavation works]

Мақалада саздан жасалынған жәдігерлердің бір бөлігін құрайтын майшамдарды зерттеліп, майшам түрлері, жасалу технологиялары анықталды. Майшам тақырыбында зерттеу жұмыстарын жүргізген шетелдік ғалымдардың еңбектеріне сүйене отырып, майшамның пайда болу тарихы және майшам сөзінің мағынасы жайында құнды деректер топтастырылды. Салыстырмалы талдау жұмыстарының нәтижесінде, майшамдардың хронологиясы анықталып, ғылыми тұрғыдан талдау жұмыстары жүргізілді.

Талқылау. *Майшамның пайда болу тарихы.* Тарихта мыңдаған жылдар бұрын оттың пайда болуымен адам баласының тұрмыс-тіршілігінде үлкен өзгерістер орын алғандығы белгілі. Алғашқы адамдар үңгірлерде немесе ашық алаңдарда отты жағып жылынғандығы, жабайы аңдардан қорғанғандығы, жан-жануарлардың еттерін пісіргендігі, сонымен қатар жарық ретінде пайдаланғандығы белгілі. Адам баласы отты игеруінің арқасында алғашқыда ағашты майға малау арқылы алауды пайдаланып жарықтандырды, содан соң жарықтандыру мақсатында майшамдарды пайдаланғандығы белгілі. Алаудың ұзақ уақыт жанып тұрмайтындығын білген адам баласы ежелгі дәуірде майшамды ойлап тапқан. Зерттеуші ғалымдардың бір бөлігі майшамды діни мақсатта пайда болғандығын алға тартса, бұған қарсы зерттеушілердің бір бөлігі майшамды қарапайым, оңай жарықтандыру мақсатында пайда болған деп түсіндіреді [Çokaу, 1996: 4].

1-сурет. Микен сарайынан табылған майшам.
[Fig. 1. A lamp found in a Mycenaean palace]

2-сурет. Афина қаласынан табылған майшам.
[Fig. 2. Lamp found in Athens]

3-сурет. Күлтөбе қалашығынан табылған майшам.
[Fig. 3. Lamp found in Kultobe town]

Майшамның адам баласы тарапынан қолданылу тарихына көз жүгіртер болсақ, тарихта майшамды ең алғаш рет тас дәуірінен бастап қолданғандығы жайында мағлұматтар кездесуде. Ол кездері адамдар майшамды тастан жасағандығы белгілі [Bailey 1963: 17; Bailey 1972: 17]. Адам баласы б.з.д. VIII-VI мыңыншы жылдары теңіз ұлуы қабығын майшам ретінде пайдаланғандығы жайында да деректер кездесуде. Бұған дәлел ретінде Палестинадан табылған ұлуы қабығының ортасындағы спирал іспеттес бөлігіне пілтені орналастыру арқылы майшам ретінде пайдаланғандығы белгілі. Месопотамиядағы Ур кезеңіне жататын жерлеу орындардан табылған алтын және күмістен жасалған майшамдарды және Бабил кезеңіне жататын тасқа бейнеленген рельефтерден үйрек іспеттес арнайы жасалған құрбандық тастардың үстінде майшамдардың бейнеленгендігін негізге ала отырып, Қосөзен аймағында майшамдардың Шумерлілер кезеңінде қолданыста болғандығы анықталуда [Kinal 1960: 155]. Тарихта Мысыр және Микен өркениетінде сазда жасалған майшамдардың қола дәуірінде қолданыста болғандығы белгілі. Бұған Мысыр және Микен сарайларының орнында жүргізілген археологиялық қазба жұмыстары барысында табылған қолда пошымдалып жасалған майшамдар дәлел болуда (1-сурет) [Bailey 1963: 18]. Афина қаласының б.з.д VII ғасырға жататын мәдени қабатынан қолда пошымдалып жасалған тостаған іспеттес майшамдар көптеп табылған. Бұл майшамдардың іші таяз тостаған пішімінде, ернеуінің бір бөлігіне пілтенің ыңғайлы тұруын қамтамасыз ету мақсатында аздап алға шығыңқы етпі жасаған (2-сурет) [Çokaу, 1996: 16]. Мұндай үлгідегі қолда пошымдалып жасалған майшам Түркістандағы Күлтөбе қалашығында жүргізілген археологиялық қазба жұмыстары барысында қаланың б.з. алғашқы ғасырларына жататын мәдени қабатынан табылған (3-сурет) [Торгоев, Кулиш, Ержигитова 1996: 114-169].

Жоғарыда келтірілген деректерден ежелгі дәуірлерде майшамдардың қолда пошымдалып жасалғандығы белгілі, б.з.д. VI ғасырда Месопотамияда майшамдар шарқта жасала бастайды [Kassab-Tezgör, Sezer 1995: 27; Yorulmaz 2020: 99]. Майшамды шарықтан алу барысында майшам табанын жіп немесе өткір бір құралмен кесіп алған іздері майшамның шарықта жасалғандығын анықтап беруде. Шарықта жасалған майшамның май сақтаушы бөлігі шарықта шеңбер пішінді етіп жасалынып, оған бөлек жасалған пілте орналастыруға ыңғайлы тұмысығы мен тұтқасы жапыстырылатын болған [Çokaу, 1996: 13]. Ал б.з.д. III ғасырда майшамдар қалыпта жасала бастайды. Осылайша майшамдардың кейбіреулері қолда пошымдалып жасалынса, кейбіреулері шарықта және қалыпта жасалына бастағандығы белгілі [Yorulmaz 2020: 99].

Ерте кезеңдерде майшамдарда жануар майын қолданған болса [Bailey 1963: 17], кейінгі уақыттарда жануар майымен қатар құс, балық және өсімдік майлары қолданылған [Shier 1978: 7; Özgül 2012: 10]. Сонмен қатар ерте уақыттарда оттың жалынын арттыру мақсатында және отқа сарғыш түс беру мақсатында майға тұз қосқандығы белгілі [Çokaу, 1996: 12-13]. Антикалық жазушы Павсаний Атхена Полиас ғибадатханасын сипаттаған кезде, құдай ана құрметіне жағылған майшамның алтаннан жасалғандығын және оттың «Carpasian Ketenі» деп аталатын мата арқылы

жанып тұрғандығын баяндайды [Çокау, 1996: 12]. Бұл деректерді негізге ала отырып, ежелгі дәуірлерде май сорып тұратын қасиетке ие майшам пілтесі ретінде кетен, мата немесе мақта қолданылғандығын айта аламыз.

Зерттеу нәтижелері. *Сығанақ майшамдары.* Ортағасырлық Сығанақ қаласында 2003-2022 жылдар аралығындағы жүргізілген зерттеулер нәтижесінде сырлы, сырсыз, бүтін, сынық деген сияқты көптеген майшамдар табылды.

1. Сығанақ қаласының шығыс қақпаның кіреберіс оң жағындағы №9 қазба орнында жүргізілген зерттеу жұмыстары барысында саздан жасалған екі дана майшам табылды. Майшамдардың бірі сырлы, екіншісі сырсыз болып келуде. сырлы майшамның майқұяры цилиндр пішінді, тегіс табанды, бір тұмсықты (пілтелі) болып ауыз ернеуіне қарай тарыла жасалған. Майқұярының диаметрі 5,5 см, биіктігі 6,5 см, ауыз ернеуінің диаметрі 4 см. Тұмсығының ұзындығы 6 см, биіктігі 3 см. Жалпы қалыңдығы 0,5 см. Ақ түске қара түспен «зебра» тәрізді өрнек түсірілген. Тұтқа жасалмаған. Оттың ұзақ уақыт бойы жануының салдарынан ұштарында оттың күйік іздері сақталған. Майшамның аузы арқылы майшам ішінде ауа кіріп, тұмсығы арқылы сыртқа шығатын болған. Бұл ауа айналымы, майшам тұмсығындағы піліктің жанып тұруына себепші болған. Майшам арнайы дайындалған саз балшықтан, қолмен пошымдау әдісі арқылы жасалған. Құрамына ұсақ қиыршық тас, слюда қосылған. Сақталуы орташа. Зерттеу жұмыстарымыздың нәтижесінде майшамның ұзақ уақыт бойы қолданыста болғандығы анықталды. Бұған майшамның тұмсығында сақталған қара түсті оттың күйік іздері дәлел бола алады (4-сурет).

2. Аталмыш қазба орнынан табылған сырсыз майшам жартылай сақталған майқұяры цилиндр пішінді, тегіс табанды, бір тұмсықты (пілтелі) болып жасалған. Ауызы кең. Майқұярының диаметрі 7,5 см, биіктігі 4,5 см. Тұмсығының ұзындығы 7,5 см, биіктігі 3 см. Жалпы қалыңдығы 0,5-0,7 см. Оттың ұзақ уақыт бойы жануының салдарынан ұштарында оттың күйік іздері сақталған. Майшамның аузы арқылы майшам ішінде ауа кіріп, тұмсығы арқылы сыртқа шығатын болған. Бұл ауа айналымы, майшам тұмсығындағы піліктің жанып тұруына себепші болған. Майшам арнайы дайындалған саз балшықтан, қолмен пошымдау әдісі арқылы жасалған. Құрамына ұсақ қиыршық тас қосылған. Сақталуы орташа. Зерттеу жұмыстарымыздың нәтижесінде майшамның ұзақ уақыт бойы қолданыста болғандығы анықталды. Бұған майшамның тұмсығында сақталған қара түсті оттың күйік іздері дәлел бола алады (5-сурет).

3. Сығанақ қаласының солтүстік қақпасын ашып зерттеу мақсатында жүргізілген археологиялық қазба жұмыстары барысында екі дана сырсыз майшам табылды. Майшамның бірінің майқұяры цилиндр пішінді, тегіс табанды, бір тұмсықты (пілтелі) болып ауыз ернеуіне қарай тарыла жасалған. Майқұярының диаметрі 6 см, биіктігі 5 см, ауыз ернеуінің диаметрі 4 см, биіктігі 4,5 см. Тұмсығының ұзындығы 5,5 см, биіктігі 1-2,5 см. Тұтқасы қазан тұтқасы тәрізді болғанымен вертикаль орналастырылған. Жалпы қалыңдығы 0,5 см. Сапалы саз балшықтан жасалып, біркелкі күйдірілген. Күйдіргеннен кейін қызғыш түске енген. Құрамына ұсақ қиыршық тас, слюда қосылған. Оттың ұзақ уақыт бойы жануының салдарынан ұштарында оттың күйік іздері сақталған. Майшамның ауызы арқылы майшам ішінде ауа кіріп, тұмсығы арқылы сыртқа шығатын болған. Бұл ауа айналымы, майшам тұмсығындағы піліктің жанып тұруына себепші болған. Майшам арнайы дайындалған саз балшықтан, қолмен пошымдау әдісі арқылы жасалған. Сақталуы жақсы. Зерттеу жұмыстарымыздың нәтижесінде майшамның ұзақ уақыт бойы қолданыста болғандығы анықталды. Бұған майшамның тұмсығында сақталған қара түсті оттың күйік іздері дәлел бола алады (6-сурет).

4. Аталмыш қазба орнынан табылған екінші майшамның тек майқұярының бөлігі ғана табылған. Майқұярының бүйірі томпайтыла жасалған майшамның ауыз ернеуі біршама кең. Тегіс табанды. Тұмсығы сақталмаған. Майқұярының диаметрі 6 см, биіктігі 5 см, ауыз ернеуінің диаметрі 4 см. Жалпы қалыңдығы 0,5 см. Өрнексіз шәйнек тұтқасы тәрізді тұтқасының көлемі 4x2x1 см. Сапалы саз балшықтан жасалып, біркелкі күйдірілген. Құрамына ұсақ қиыршық тас, слюда қосылған. Күйдіргеннен кейін қызғыш-қоңыр түске енген. Құрамына ұсақ қиыршық тас, слюда қосылған. Сақталуы орташа. Майшам арнайы дайындалған саз балшықтан, қолмен пошымдау әдісі арқылы жасалған (7-сурет).

5. Сығанақ қаласының шығыс қақпасын ашып зерттеу мақсатында жүргізілген қазба жұмыстары барысында саздан жасалған ерекше майшамның бір бөлігі табылды. Төрттұмсықты майшамның бір тұмсығы мен майқұярының жартысы сақталған. Сырланбаған. Жартылай сақталған майқұяры төрт бұрышты ал іші цилиндр тәрізді. Тегіс табанды, ауыз ернеуі кең, төрт тұмсықты (пілтелі) болып жасалған. Майқұярының диаметрі 6 см, биіктігі 4,5 см. Тұмсығының ұзындығы 7,5

см, биіктігі 3 см. Жалпы қалыңдығы 0,5-0,7 см. Оттың ұзақ уақыт бойы жануының салдарынан ұштарында оттың күйік іздері сақталған. Майшамның аузы арқылы майшам ішінде ауа кіріп, тұмысықтары арқылы сыртқа шығатын болған. Бұл ауа айналымы, майшам тұмсығындағы піліктің жанып тұруына себепші болған. Майшам арнайы дайындалған саз балшықтан, қолмен пошымдау әдісі арқылы жасалған. Құрамына ұсақ дәнді құм, слюда қосылған. Сақталуы орташа. Зерттеу жұмыстарымыздың нәтижесінде майшамның ұзақ уақыт бойы қолданыста болғандығы анықталды. Бұған майшамның тұмсығында сақталған қара түсті оттың күйік іздері дәлел бола алады (8-сурет).

6. Сығанақ қаласының шығыс қақпасының ішкі бөлігін ашып зерттеу мақсатында жүргізілген қазба жұмыстары барысында ерекше пішінде жасалған майшам табылды. Майшам сырланған. Майқұяры цилиндр пішінді қырлана жасалып, жоғары қарай тарылтыла келіп ауыз шығарылған. Тегіс табанды, бір тұмсықты (пілтелі) болып жасалған. Майқұярының диаметрі 7 см, биіктігі 6,5 см, ауыз ернеуінің диаметрі 3 см. Тұмсығының сақталған ұзындығы 5 см, биіктігі 3 см. Жалпы қалыңдығы 0,5 см. Тұтқа жасалмаған. Оттың ұзақ уақыт бойы жануының салдарынан сынған ұштарында оттың күйік іздері сақталған. Майшамның аузы арқылы майшам ішінде ауа кіріп, тұмысығы арқылы сыртқа шығатын болған. Бұл ауа айналымы, майшам тұмсығындағы піліктің жанып тұруына себепші болған. Майшам арнайы дайындалған саз балшықтан, қолмен пошымдау әдісі арқылы жасалған. Құрамына ұсақ дәнді құм, слюда қосылған. Сақталуы орташа. Зерттеу жұмыстарымыздың нәтижесінде майшамның ұзақ уақыт бойы қолданыста болғандығы анықталды. Бұған майшамның тұмсығында сақталған қара түсті оттың күйік іздері дәлел бола алады. Бұйым негізі жақсы сақталғанымен сыры көше бастаған (9-сурет).

4-сурет

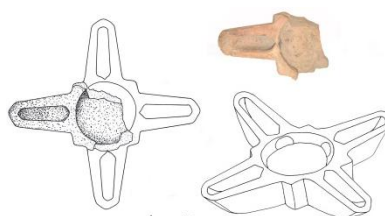
5-сурет

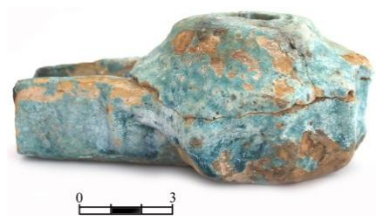
6-сурет

7-сурет

8-сурет

9-сурет

4-9-сурет. Сығанақ майшамдары.9
[Fig. 4-9. Lamps of Sganak town]

7. Сығанақ қаласының шахристан бөлігінің батысында салынған стратиграфиялық кесіндіні қазу барысында саздан жасалған майшам табылды. Іші сырты жасыл түспен сырланған. Майқұяры цилиндр пішінді. Тегіс табанды, бір тұмсықты (пілтелі) болып жасалған. Майқұярының диаметрі 9 см, биіктігі 5 см, ауыз ернеуінің диаметрі 3 см. Тұмсығының сақталған ұзындығы 3 см, биіктігі 3 см. Жалпы қалыңдығы 0,5 см. Сынған тұтқаның үстінде үшбұрышты, өсімдікті өрнек түсірілген тіреуіш жасалған. Майшамның аузы арқылы майшам ішінде ауа кіріп, тұмысығы арқылы сыртқа шығатын болған. Бұл ауа айналымы, майшам тұмсығындағы піліктің жанып тұруына себепші болған. Майшам арнайы дайындалған саз балшықтан, қолмен пошымдау әдісі арқылы жасалған. Құрамына ұсақ дәнді құм, слюда қосылған. Сақталуы орташа. Бұйым негізі жақсы сақталғанымен сыры көше бастаған (10-сурет).

8. Сығанақ қаласының шахристан бөлігінің батысында салынған стратиграфиялық кесіндідегі 3 құрлыс қабатынан саздан жасалған майшам табылды. Майшамның іші сырты жасыл түспен сырланған. Майқұяры цилиндр пішінді. Тегіс табанды, бір тұмсықты (пілтелі) болып жасалған. Майқұярының диаметрі 9 см, биіктігі 5 см, ауыз ернеуінің диаметрі 3 см. Тұмсығының сақталған ұзындығы 3 см, биіктігі 3 см. Жалпы қалыңдығы 0,5 см. Сынған тұтқаның үстінде үшбұрышты, өсімдікті өрнек түсірілген тіреуіш жасалған. Майшамның аузы арқылы майшам ішінде ауа кіріп, тұмсығы арқылы сыртқа шығатын болған. Бұл ауа айналымы, майшам тұмсығындағы піліктің жанып тұруына себепші болған. Майшам арнайы дайындалған саз балшықтан, қолмен пошымдау әдісі арқылы жасалған. Құрамына ұсақ дәнді құм, слюда қосылған. Сақталуы орташа. Зерттеу жұмыстарымыздың нәтижесінде майшамның ұзақ уақыт бойы қолданыста болғандығы анықталды. Бұған майшамның тұмсығында сақталған қара түсті оттың күйік іздері дәлел бола алады. Бұйым негізі жақсы сақталғанымен сыры көше бастаған (11-сурет).

9. Сығанақ қаласының шахристан бөлігінің батысында салынған стратиграфиялық кесіндідегі 4 құрлыс қабатынан саздан жасалған майшам табылды. Майшамның іші мен сырты тұтастай сұр түспен сырланып, сыртына көк түсті дақтар түсірілген. Майқұяры цилиндр пішінді қырлана жасалған. Тегіс табанды, бір тұмсықты (пілтелі) болып жасалған. Майқұярының диаметрі 7,5 см, биіктігі 5 см, ауыз ернеуінің диаметрі 2,5 см. Тұмсығының ұзындығы 8 см, биіктігі 1-3 см. Жалпы қалыңдығы 0,5 см. Тұтқа көлемі 3x1,5x1,5 см. Сынған тұтқаның үстінде үшбұрышты, өсімдікті өрнек түсірілген тіреуіш жасалған болуы мүмкін. Майшамның аузы арқылы майшам ішінде ауа кіріп, тұмсығы арқылы сыртқа шығатын болған. Бұл ауа айналымы, майшам тұмсығындағы піліктің жанып тұруына себепші болған. Майшам арнайы дайындалған саз балшықтан, қолмен пошымдау әдісі арқылы жасалған. Құрамына ұсақ дәнді құм, слюда қосылған. Сақталуы орташа. Зерттеу жұмыстарымыздың нәтижесінде майшамның ұзақ уақыт бойы қолданыста болғандығы анықталды. Бұған майшамның тұмсығында сақталған қара түсті оттың күйік іздері дәлел бола алады. Бұйым негізі жақсы сақталғанымен сыры көше бастаған (12-сурет).

10. Сығанақ қаласының шығыс қақпасының сол қапталындағы қамал қабырғасының ішкі құрылымын анықтау мақсатында жүргізілген археологиялық қазба жұмыстары барысында сазда жасалған майшам табылды. Майшамның іші және сырты тұтастай жасыл түспен сырланған. Майқұяры цилиндр пішінді қырлана жасалып, жоғары қарай тарылтыла келіп ауыз шығарылған. Тегіс табанды, бір тұмсықты (пілтелі) болып жасалған. Майқұярының диаметрі 6 см, биіктігі 5 см, ауыз ернеуінің диаметрі 2 см. Тұмсығының сақталған ұзындығы 4 см, биіктігі 3 см. Жалпы қалыңдығы 0,6 см. Өрнексіз шәйнек тұтқасы тәрізді тұтқасының көлемі 4x2x1 см. Оттың ұзақ уақыт бойы жануының салдарынан сынған ұштарында оттың күйік іздері сақталған. Тұмсығы сынғаннан кейін де қолданыста болғанға ұқсайды. Майшамның аузы арқылы майшам ішінде ауа кіріп, тұмсығы арқылы сыртқа шығатын болған. Бұл ауа айналымы, майшам тұмсығындағы піліктің жанып тұруына себепші болған. Майшам арнайы дайындалған саз балшықтан, майқұяр бөлігі шарықта жасалып, тұтқа мен тұмсық қондырылған. Құрамына ұсақ дәнді құм, слюда қосылған. Сақталуы орташа. Зерттеу жұмыстарымыздың нәтижесінде майшамның ұзақ уақыт бойы қолданыста болғандығы анықталды. Бұған майшамның тұмсығында сақталған қара түсті оттың күйік іздері дәлел бола алады. Бұйым негізі жақсы сақталғанымен сыры көше бастаған (13-сурет).

11. Сығанақ қаласының оңтүстік шығыс қақпасынан бастау алып солтүстік-батысқа бағыттала орналасқан магистральды көшенің оң қапталындағы құрлыс қабаттарды ашып зерттеу мақсатында жүргізілген археологиялық қазба жұмыстары барысында ерекше үлгіде жасалған майшам табылды. Майшам тұтастай ақшыл түсті бояумен сырланған. Сыры біркелкі емес. Ақшыл түске қоңыр түспен өрнек түсірілген. Беткі бөлігіне ғана қарақошқыл, көк түспе өрнек түсірілген. Майқұяры цилиндр пішінді қырлана жасалып, жоғары қарай тарылтыла келіп ауыз шығарылған. Тегіс табанды, бір тұмсықты (пілтелі) болып жасалған. Майқұярының диаметрі 8 см, биіктігі 5,5 см, ауыз ернеуінің диаметрі 3 см. Тұмсығының сақталған ұзындығы 3 см, биіктігі 3 см. Жалпы қалыңдығы 0,5-0,7 см. Тұтқасы аң пішімінде жасалынған. Майшамның аузы арқылы майшам ішінде ауа кіріп, тұмсығы арқылы сыртқа шығатын болған. Бұл ауа айналымы, майшам тұмсығындағы піліктің жанып тұруына себепші болған. Майшам арнайы дайындалған саз балшықтан, майқұяр бөлігі шарықта жасалып, тұтқа мен тұмсық қондырылған. Құрамына ұсақ дәнді құм, слюда қосылған. Сақталуы орташа. Зерттеу жұмыстарымыздың нәтижесінде майшамның ұзақ уақыт бойы қолданыста болғандығы анықталды. Бұған майшамның тұмсығында сақталған қара түсті оттың күйік іздері дәлел бола алады. Бұйым негізі жақсы сақталғанымен сыры көше бастаған (14-сурет).

12. 2023 жылы Сығанақ қаласының солтүстігінде ашылған мешіт орнында жүргізілген қазба жұмыстары барысында қолда пошымдалып жасалған майшамның майқұяр бөлігі табылды. Майшам сырланбаған. Майқұяры цилиндр пішінді қырлана жасалып, жоғары қарай тарылтыла келіп ауыз шығарылған. Тегіс табанды, бір тұмсықты (пілтелі) болып жасалған. Майқұярының диаметрі 6 см, биіктігі 5 см, ауыз ернеуінің диаметрі 3,5 см. Тұмсығының сақталмаған. Жалпы қалыңдығы 0,6 см. Тұтқасы жоқ. Майшам арнайы дайындалған саз балшықтан, майқұяр бөлігі шарықта жасалған. Құрамына ұсақ дәнді құм, слюда қосылған. Сақталуы орташа (15-сурет).

10-сурет

11-сурет

12-сурет

15-сурет3

14-сурет

17-сурет55

10-15-сурет. Сығанақ майшамдары.0
[Fig. 10-15. Lamps of Sganak town]

Қорытынды. Қорытындылай келе грек тілінде «Lykhnos», латын тілінде «Candela», «Lychnus» және «Lucerna», арап тілінде «Kindil», қазақ тілінде «майшам» деп аталатын жарықтандыру мақсатында қолданылған құрылғыны адам баласы сонау тас дәуірінен бастап қолданып келетіндігі анықталды. Ертеректе майшамдарға жануар майын қолданғандығы, ал кейінгі уақыттарда жануар майымен қатар құс, балық және өсімдік майларын да қолданылғандығы белгілі болды. Сонмен қатар, ежелгі дәуірлерде май сорып тұратын қасиетке ие кетен, мата немесе мақтаны майшам пілтесі ретінде қолданылғандығы анықталды. Бұл пікірімізді антикалық жазушы Павсанийдің Атхена Полиас ғибадатханасындағы майшамның «Carpasian Keteni» деп аталатын мата арқылы жанып тұратындығы қуаттай түсуде.

Палестинадағы зерттеу жұмыстары барысында табылған ұлуы қабықтарынан жасалған майшамдар, адам баласы б.з.д. VIII-VI мыңыншы жылдықта майшамды тастан ғана емес теңіз ұлуы қабығын жасағандығы дәлелдеп беруде. Месопотамияда Шумерлілер кезеңінде майшамдар бағалы металдарда жасала бастағандығы Ур кезеңіне жататын жерлеу орындардан табылған алтын және күмістен жасалған майшамдар және Бабил кезеңіне жататын тасқа рельефтерде бейнеленген майшамдар негіз болуда. Мысыр және Микен сарайларының орнында жүргізілген археологиялық қазба жұмыстары барысында көптеп табылған майшамдар бізге тарихта адамзат баласының қола дәуірінде майшамдарды саздан жасағандығын көрсетуде. Афина қаласының б.з.д VII ғасырға жататын мәдени қабатынан қолда пошымдалып жасалған тостаған іспеттес саздан жасалған майшамдар көптеп табылуы, бұл формадағы майшамдардың ерте темір дәуірінде де кеңінен қолданыста болғандығын білдіруде. Мұндай үлгідегі қолда пошымдалып жасалған, іші таяз, ернеуінің бір бөлігі аздап сыртқа иілген майшамдар Түркістандағы Күлтөбе қалашығында

жүргізілген археологиялық қазба жұмыстары барысында қаланың б.з. алғашқы ғасырларына жататын мәдени қабатынан табылған.

Сығанақ қаласынан табылған майшамдарға келер болсақ, осы күнге дейін жүргізілген қазба жұмыстары барысында 12 дана майшам табылған. Майшамдардың басып көпшілігі қаланың қақпа маңында жүргізілген зерттеу жұмыстары барысында табылған. Бұл дегеніміз, қақпа күзетшілерінің майшамға деген қажеттілігін көрсетіп отыр. Себебі күндіз түні қақпаларды күзететін күзетшілер түнде жарыққа мұқтаж болған. Сол себепті қақпа маңындағы зерттеу жұмыстары барысында майшамдар көптеп табылуда. Зерттеу жұмыстарымыздың нәтижесінде Сығанақ майшамдарының майқұярының пішіні сопақ немесе шеңбер пішінді болып келетіндігі анықталды. Майшамдардың басым бөлігі бір тұмысқты екендігі, бір ғана майшам пайымдауымызша төрт тұмысқты болғандығы анықталуда.

Зерттеу жұмыстарымыздың нәтижесінде майқұяры мен тұмысғы ұзына бойы бір-бірімен жалғасып жатқан майшамдардың ертеректе қолданыста болғанығы, яғни XII-XIII ғасырларға жататындығы белгілі болды. Себебі бұл майшамдар Сығанақ қаласындағы стратиграфиялық кесіндіні қазу барысында 5-6 құрылыс қабаттардан табылуы және осындай үлгідегі майшамдардың Мерв, Шаш және Сайрам қалаларының XII-XIII ғасырларға жататын құрылыс қабаттарынан табылуы негіз болуда [Байтанаев, Ергешбаев, Шаяхметов, 2017: 98-99].

Әдебиеттер

- Bailey, 1963 — *Bailey D.M.* Greek and Roman Pottery Lamps. Londra: 1963.
 Bailey, 1972 — *Bailey D.M.* Greek and Roman Pottery Lamps. Londra: 1972.
 Çokay, 1996 — *Çokay Ş.S.* Antik çağda aydınlatma araçları ve Perge pişmiş toprak kandilleri. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 1996.
 Kassab-Tezgör, Sezer, 1995 — *Kassab-Tezgör D., Sezer T.* İstanbul Arkeoloji Müzeleri Pişmiş Toprak Kandiller Kataloğu I. Protohistorik, Arkaik, Klasik ve Hellenistik Dönemler. İstanbul, 1995.
 Kinal, 1960 — *Kinal F.* Kaunos Adak Lambaları // *Belleten* XXXIII/130. 1960. Pp. 151-159.
 Kozha, Nurzhanov, Krupko, 2021 — *Kozha M.B., Nurzhanov A.A., Krupko I.* The Contribution of Researchers of the Russian Empire to the Study of Antiquities in Kazakhstan: the Case of N.I. Veselovsky // *Bylye Gody*. 2021. Vol. 16. Iss. 2. Pp. 898-907.
 Metin, 2012 — *Metin H.* Kibyra Kandilleri. Doktora Tezi. Erzurum, 2012.
 Özgül, 2012 — *Özgül M.* Şanlıurfa Müzesi'nden Bir Grup Kandil. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum, 2012.
 Shier, 1978 — *Shier L.A.* Terracotta Lamps from Karanis. Mısır, 1978.
 Syzdykov, Zhetibayev, Bahtybayev, 2021 — *Syzdykov B., Zhetibayev K., Bahtybayev M.* Research of the system of protection of the medieval city of Syganak // Эл-Фараби атындағы Қазақ Ұлыттық университеті Хабаршысы. «Тарих» сериясы. 2021. № 4 (103). 42-52-66. URL: <https://doi.org/10.26577/JH.2021.v103.i4.05>
 Walters, 1914 — *Walters H.B.* Catalogue of the Greek and Roman Lamps in the British Museum. London, 1914.
 Yorulmaz, 2020 — *Yorulmaz L.* Kurul Kalesi Pişmiş Toprak Kandilleri // *Seleucia X*. 2020. Pp. 97-125.
 Zholdasbaev, Aldabergenova, 2013 — *Zholdasbaev S., Aldabergenova M.* The medieval town of Kazakhstan // *Asian Social Science*. 2013. Vol. 9. Iss. 5. Pp. 73-82.
 Агеева, Пацевич, 1958 — *Агеева Е.И., Пацевич Г.И.* Из истории оседлых поселений и городов Южного Казахстана // *Труды ИИАЭ АН Каз ССР*. Т. 5. Алматы, 1958. С. 215.
 Байтанаев и др., 2017 — *Байтанаев Б.А., Ергешбаев А.А., Шаяхметов А.Х.* Средневековые светильники-чираги Сайрама // *Известия Национальной Академии наук Республики Казахстан*. 2017. № 1(311). С. 95-101.
 Джувеини, 2004 — *Ата-Мелик Джувеини.* Чингисхан. История завоевателя мира. Москва: Издательский дом «Магистр-пресс», 2004. С. 58.
 Ерофеева, 1997 — *Ерофеева И.В.* Казахские ханы и ханские династии в XVIII – середина XIX вв. // *Культура и история Центральной Азии и Казахстана: проблемы и перспективы исследования. Материалы к летнему Университету по истории и культуре Центральной Азии и Казахстана (4-23 августа 1997 г.)*. Алматы, 1997. С. 46-143.
 Жолдасбаев, 2010 — *Жолдасбаев С.* Ортағасырлық Сығанақ қаласы (X–XVIII ғғ.). Түркістан: Тұран баспасы, 2010. 246 б.
 Қашқари, 1997 — *Махмұт Қашқари.* Түрік тілінің сөздігі (Диани лұғат-ит-түрік). 3 томдық шығармалар жинағы. Алматы: «Хант», 1997. I т. 531 б.
 Материалы по истории казахских ханств XV–XVIII вв. (извлечения из персидских и тюркских сочинений). Алматы: Наука, 1969. С. 651.
 Мургабаев и др., 2022 — *Мургабаев С.С., Малдыбекова Л.Д., Бахтыбаев М.М., Жетибаев К.М., Гурсой М., Сиздинов Б.С.* История орошения Сығанака // *Поволжская Археология*. 2022. № 2 (40). С. 206-214. URL: <https://doi.org/10.24852/pa2022.2.40.206.214>.

Нагаминэ, 2020 — *Нагаминэ Х.* Сыганак как «Порт Дашт-и Кыпчака» и «Города-Мавзолеей»: период от правления левого крыла Джучидов до основания «Казахского ханства» // Золотоордынское обозрение. 2020. 8(5). С. 533-551. DOI: 10.22378/2313-6197.2020-8-3.533-551

Николаас, 2006 — *Николаас Витсен.* Северная и Восточная Тартария // История Казахстана в западных источниках XII-XX вв. Т. 6. Алматы: Санат, 2006. С. 12-152.

Рузбихан, 1976 — *Фазлаллах Ибн Рузбихан Исфахани.* Михман-наме-йи Бухара (Записки бухарского гостя). Перевод, предисловие и примечания Р. П. Джалиловой. Москва: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1976. С. 533.

Торгоев и др., 2020 — *Торгоев А.И., Кулиш В.А., Ержигитова А.А.* Хронология Культобе в г. Туркестане и следы ремесел на поселении // Археология и история Кангюского государства. Ответ. Ред. Яценко С.А. Шымкент: Типография «Әлем», 2020. С. 103-124.

Якубовский, 1929 — *Якубовский А.Ю.* Развалины Сыгнака // Сообщения ГАИМК. Т. 2. Ленинград: Издание Государственной академии истории материальной культуры, 1929. С. 123-159.

References

Ageeva, Pacevich, 1958 — *Ageeva E.I., Pacevich G.I.* Iz istorii osedlyh poseleniy i gorodov Yuzhnogo Kazakhstana [From the history of settled settlements and cities of South Kazakhstan] // Proceedings of IIAE AN KazSSR. T. 5. Alma-ta, 1958. P. 215. [In Russian]

Bailey, 1963 — *Bailey D.M.* Greek and Roman Pottery Lamps. Londra, 1963.

Bailey, 1972 — *Bailey D.M.* Greek and Roman Pottery Lamps. Londra, 1972.

Baytanaev i dr., 2017 — *Baytanaev B.A., Ergeshbaev A.A., Shayahmetov A.H.* Srednevekovye svetilniki-chiragi Sayrama [Medieval lamps-chirags of Sairam] // Izvestiya Nacionalnoy Akademii nauk Respubliki Kazakhstan. 2017. № 1(311). Pp. 95-101. [In Russian]

Çokay, 1996 — *Çokay Ş.S.* Antik çağda aydınlatma araçları ve Perge pişmiş toprak kandilleri [Lighting tools and Perge terracotta oil lamps in ancient times]. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 1996. [In Turkish]

Dzhuvejni, 2004 — *Ata-Melik Dzhuvejni.* Chingishan. Istoriya zavoovatelja mira [Genghis Khan. History of the conqueror of the world]. Moscow: «Izdatel'skij dom Magistr-press». 2004. P. 58. [In Russian]

Erofeeva, 1997 — *Erofeeva I.V.* Kazahskie hany i hanskie dinastii v XVIII – seredina XIX vv. [Kazakh khans and khan dynasties in the 18th - the middle of the 19th centuries] // Culture and history of Central Asia and Kazakhstan: problems and prospects of research. Materials for the Summer University on the history and culture of Central Asia and Kazakhstan (August 4-23, 1997). Almaty, 1997. Pp. 46-143. [In Russian]

Kashkari, 1997 — *Mahmut Kashkari.* Turik tilinin sozdigi (Diani lugat-it-turik) [Dictionary of the Turkish language]. 3 tomlyk shygarmalar zhinagy. Almaty: Hant, 1997. I tom. P. 531. [In Kaz.]

Kassab-Tezgör, Sezer, 1995 — *Kassab-Tezgör D., Sezer T.* Istanbul Arkeoloji Müzeleri Pişmiş Toprak Kandiller Kataloğu I. Protohistorik, Arkaik, Klasik ve Hellenistik Dönemler [Istanbul Archaeological Museums Terracotta Lamps Catalogue I. Protohistoric, Archaic, Classical and Hellenistic Periods]. İstanbul, 1995. [In Turkish]

Kınal, 1960 — *Kınal F.* Kaunos Adak Lambaları [Kaunos Votive Lamps] // Belleten XXXIII/130. 1960. Pp. 151-159. [In Turkish]

Kozha, Nurzhanov, Krupko, 2021 — *Kozha M.B., Nurzhanov A.A., Krupko I.* The Contribution of Researchers of the Russian Empire to the Study of Antiquities in Kazakhstan: the Case of N.I. Veselovsky // Bylye Gody. 2021. Vol.16. Iss. 2. Pp. 898-907.

Materialy po istorii kazahskih hanstv XV–XVIII vv. [Materials on the history of the Kazakh khanates of the XV-XVIII centuries. (excerpts from Persian and Turkic writings)]. Almaty: Nauka, 1969. P. 651. [In Russian]

Metin, 2012 — *Metin H.* Kibyra Kandilleri [Kibyra Lamps]. Doktora Tezi. Erzurum, 2012. [In Turkish]

Murgabaev i dr., 2022 — *Murgabaev S.S., Maldybekova, L.D., Bahtybaev, M.M., Zhetibaev, K.M., Gursoy, M., Sizdikov, B.S.* History of irrigation Syganaka // *The Volga River Region Archaeology.* 2022. № 2 (40). Pp. 206-214. URL: <https://doi.org/10.24852/pa2022.2.40.206.214>. [In Russian]

Nagamine, 2020 — *Nagamine H.* Syganak kak «Port Dasht-i Kypchaka» i «Goroda-Mavzolej»: period ot pravleniya levogo kryla Dzhuchidov do osnovaniya «Kazahskogo hanstva» [Syganak as the "Port of Dasht-i Kipchak" and "Mausoleum City": the period from the reign of the left wing of the Jochid to the foundation of the "Kazakh Khanate"] // *In Zolotoordynskoe obozerenie* [Golden Horde Review]. 2020. № 8(5). Pp. 533-551. DOI: 10.22378/2313-6197.2020-8-3.533-551 [In Russian]

Nikolaas, 2006 — *Nikolaas Vitsen.* Severnaya i Vostochnaya Tartariya [Northern and Eastern Tartaria] // Istoriya Kazakhstana v zapadnykh istochnikakh XII-XX vv. t.6. Almaty: Sanat, 2006. Pp. 12-152. [In Russian]

Özgül, 2012 — *Özgül M.* Şanlıurfa Müzesi'nden Bir Grup Kandil [A Group of Oil Lamps from the Şanlıurfa Museum]. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum, 2012. [In Turkish]

Ruzbihan, 1976 — *Fazlallah Ibn Ruzbihan Isfahani.* «Mihman-nama-yi Buhara» [From "Mikhman-nama-yi Bukhara"] Perevod, predislovie i primechaniya R. P. Dzhalilovoy. Mockva: Nauka. Glavnaya redakciya vostochnoy literatury, 1976. P. 533. [In Russian]

Shier, 1978 — *Shier L.A.* Terracotta Lamps from Karanis. Mısır, 1978.

Syzdykov, Zhetibayev, Bahtybayev, 2021 — Syzdykov B., Zhetibayev K., Bahtybayev M. Research of the system of protection of the medieval city of Syganak Əl-Farabi atyndary Қазақ Ұлытық университети Хабаршысы. «Тарих» сериясы. 2021. № 4 (103). Pp. 42-52. URL: <https://doi.org/10.26577/JH.2021.v103.i4.05>

Torgoev i dr., 2020 — Torgoev A.I., Kulish V.A., Erzhigitova A.A. Hronologiya Kultobe v g. Turkestane i sledy remesel na poselenii [Chronology of Kultobe in the city of Turkestan and traces of crafts in the settlement] // Arheologiya i istoriya Kangyuskogo gosudarstva. Otvet. Red. Yacenko S.A. Shymketn: Tipografiya «Alem», 2020. Pp. 103-124. [In Russian]

Walters, 1914 — Walters H.B. Catalogue of the Greek and Roman Lamps in the British Museum. London, 1914.

Yakubovski, 1929 — Yakubovski A.Yu. Razvaliny Sygnaka [Ruins of Sygnak] // Soobshheniya GAIMK. T.2. Leningrad: Izdanie Gosudarstvennoy Akademii Istorii Material'noy Kul'tury, 1929. Pp.123-159. [In Russian]

Yorulmaz, 2020 — Yorulmaz L. Kurul Kalesi Pişmiş Toprak Kandilleri [Board Castle Terracotta Lamps] // Seleucia X. 2020. Pp. 97-125. [In Turkish]

Zholdasbaev, 2010 — Zholdasbaev S. Ortagasyrlyk Syganak kalasy (X–XVIII ғғ.) [Medieval city of Syganak (X-XVIII centuries)]. Turkistan: Turan, 2010. P. 224. [In Kaz.]

Zholdasbaev, Aldabergenova, 2013 — Zholdsbaev S., Aldabergenova M. The medieval town of Kazakhstan // Asian Social Science. 2013. Vol. 9. Iss. 5. Pp. 73–82.

МАЗМҰНЫ/ СОДЕРЖАНИЕ/ CONTENT
ОТАН ТАРИХЫ. 2025. Т. 28. № 1

ТАРИХ / ИСТОРИЯ / HISTORY

Кабульдинов З.Е.

ОБОСТРЕНИЕ ЗЕМЕЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ КАЗАХОВ В УСЛОВИЯХ МАССОВОЙ
КРЕСТЬЯНСКОЙ КОЛОНИЗАЦИИ В НАЧАЛЕ XX века.....5

Балтабаева К.Н., Аблажей Н.Н.

ДЕЛА ПЕРЕБЕЖЧИКОВ И РЕПАТРИАНТОВ ИЗ СИНЬЦЗЯНА
1940–1950-х гг. КАК ИСТОЧНИК ПО ИСТОРИИ ДИАСПОРЫ.....18

Борбасов С.М., Мурзаходжаев Қ.М., Женис Ж.Ж.

КЕҢЕСТІК КЕЗЕНДЕГІ АШАРШЫЛЫҚ – ҚАЗАҚ ТАРИХЫНДАҒЫ
ЕҢ АУЫР ТРАГЕДИЯ.....29

Асанова С.А., Конкабаева А.Н.

СОВЕТСКАЯ МОДЕРНИЗАЦИЯ КАК ФАКТОР ИЗМЕНЕНИЯ
СОЦИАЛЬНОГО СТАТУСА КАЗАХСКОЙ ЖЕНЩИНЫ.....41

Kasymbekova M.A., Zhenis Zh.Zh., Zhumatay S.

SOME ISSUES RELATED TO THE HISTORY OF THE EMERGENCE
OF THE SUFI ORDER IN CENTRAL ASIA.....52

Aitenov Zh.K., Sailaubayeva N.E., Baishov B.B.

PEASANT COLONIZATION OF THE REGION AND ITS REFLECTION
IN TOPONYMY OF PAVLODAR REGION.....63

Муканова Г.К.

ПЕРВАННЫЙ НАМАЗ. ИСТОРИЯ РЕПРЕССИЙ МУЛЛ, ИШАНОВ, ХАЗРЕТОВ
И КАЗИЕВ В РАМКАХ «МАЛОГО ОКТЯБРЯ» В КАЗАХСТАНЕ (1920 – 1950 гг.).....76

Сулейменова А.Т.

ҚАЗАҚСТАНДА 1930 жж. ЖҮРГІЗІЛГЕН ОТЫРЫҚШЫЛАНДЫРУ
НАУҚАНЫ – КІШІ ҚАЗАН РЕВОЛЮЦИЯСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ТРАГЕДИЯСЫ.....91

Омарова Г.А., Уалтаева А.С., Маргулан А.С.

ДЕМОГРАФИЧЕСКОЕ И СОЦИОКУЛЬТУРНОЕ РАЗВИТИЕ ГОРОДА АЛМАТЫ
В 1854-1939 гг. 105

Абдукадыров Н.М., Кобесова А.С.

ОСМАН БИЛІГІНІҢ ТҮРКІСТАНДЫҚ ҚАЖЫЛАРҒА ҰСТАНҒАН САЯСАТЫ
(XIX ғ. аяғы – XX ғ. басы).....124

Тұрлыбай Б.С., Кенжебаев Ғ.Қ.

«ҚАЗАҚ» ГАЗЕТІНДЕ ОҚУ-АҒАРТУ МӘСЕЛЕСІНІҢ КӨТЕРІЛУІ.....139

Черниенко Д.А., Абенова Г.А.

КАЗАХСКО-РУССКОЕ ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ
В НАУЧНОМ НАСЛЕДИИ Х.А. АРГЫНБАЕВА.....152

Мурзаходжаев Қ. М., Әпендиев Т.Ә., Қуанбай О.Б.

ҚАЗАҚСТАН МЕН ӨЗБЕКСТАНДАҒЫ ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ҮДЕРІСТЕР
(ТӘУЕЛСІЗДІК ЖЫЛДАРДАҒЫ МӘЛІМЕТТЕР БОЙЫНША
ӨЗАРА САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ).....165

Bazarbayev K., Amirbek A., Kelesh M.

TURKEY IN THE ATATURK ERA IN SOVIET PUBLICATIONS
(BY «PRAVDA» AND «IZVESTIA» NEWSPAPERS).....177

Бисенова Г.А., Отепова Г.Е., Болдыков Ж.Б.

XX ҒАСЫРДЫҢ 40-ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ҮНДІСТАНДАҒЫ ҚАЗАҚ КӨШІНІҢ
ТАРИХЫ (ҮНДІСТАН ҰЛТТЫҚ АРХИВ ҚҰЖАТТАРЫ НЕГІЗІНДЕ).....186

Оралова А.А., Қара Ә.

ҚАЗАҚ-ОРЫС БАЙЛАНЫСТАРЫНДАҒЫ ҚОЖАБЕРГЕН БАТЫР.....200

Каримов М.К., Рахметуллин Е.Е., Даутова А.Ф.

ШӘКӘРІМ ҚҰДАЙБЕРДІҰЛЫ XX ҒАСЫРДЫҢ БІРІНШІ ШИРЕГІНДЕГІ
САЯСИ ӨЗГЕРІСТЕР КЕЗЕҢІНДЕ.....212

Қапбаров Г.Ш., Шашаев Ә.К., Орынбасаров Г.Ж.

БІЛІМ БЕРУДЕГІ КӨШІ-ҚОН ҰТҚЫРЛЫҒЫ: КАДР ЖӘНЕ ЕҢБЕК МИГРАЦИЯСЫНЫҢ
РЕТТЕЛУІНІҢ ШЕШІМІ.....225

АРХЕОЛОГИЯ. ЭТНОГРАФИЯ / ARCHEOLOGY. ETHNOGRAPHY

Ахантаева Ә.

ЖЕТІСУ Өңірі қазақтарының дәстүрлі егіншілігі.....240

Сиздигов Б.С., Амантуров М.Қ., Жетібаев К.М.

ОРТАҒАСЫРЛЫҚ СЫҒАНАҚ ҚАЛАСЫНАН ТАБЫЛҒАН МАЙШАМДАР.....251

Редакцияның мекен-жайы:

050100, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көшесі, 28
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
«Отан тарихы» журналының редакциясы

Сайтқа сілтеме: <https://otan.history.iie.kz>

Тел.: +7 (727) 272-46-54.

E-mail: otanhistory@gmail.com.

Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде
1998 ж. 9 наурызда тіркеліп, N 158-ж куәлігіне ие болды.

Мақалаларды қайта бастырып жариялағанда, микрофильмге және басқа да көшірмелерге
түсіргенде міндетті түрде журналға сілтеме жасау қажет.